

Fügedi János

Tánclejegyző rendszerek III. rész

A 20. század

A 20. század két szempontból hozott gyökeres változást a tánclejegyző rendszerek történetében. Az egyik a rendszerek tömeges megjelenése. Míg a 17. és a 18. századból 4-4, a 19. századból 12 rendszert ismerünk, a 20. században körülbelül 70 mozgás- vagy tánclejegyző rendszert publikáltak. Szinte minden évre esik egy-egy újabb módszer, azonban megjelenésük nem egyenletesen oszlik el az időben, hanem egy-egy nagyobb művészeti vagy tudományos paradigma-váltáshoz kapcsolódik. Igen sok rendszert, kb. 16-ot jelentettek be szinte egy időben a század húszas éveiben. Ez a korszak egybeesik az új művészeti szemléletmód kialakulásával, a klasszikus balett zárt formai világát felbontó modern táncirányzatok megjelenésével. A tánc teoretikusabb, filozofikusabb megközelítésének részévé vált az új tánc lejegyzése iránti igény megjelenése is. Az ekkor kiadott tánclejegyző rendszerek tárgya szinte kivétel nélkül a modern tánc volt. Szintén számos rendszert publikáltak a 60-as, 70-es években, amelyeket elsősorban néptáncok lejegyzésére fejlesztettek ki. Ennek oka feltehetőleg a néptáncok iránti érdeklődés növekedése és a néptáncok kutatás fellendülése, az etnokoreológia tudománnyá válása volt.

A tánclejegyző rendszerek számának robbanásszerű gyarapodásánál azonban jóval jelentősebb változás az elmúlt korokhoz képest két rendszer, a Lábán-kinetográfia és a Benesh-féle tánclejegyzés kiemelkedése és nemzetközi méretű elterjedése. Mivel a jelen vázlatos áttekintés kereteit messze meghaladja valamennyi 20. századi rendszer ismertetése, ezért az alábbiakban csak az itt említett két, általánosan használt rendszert ismertetem röviden.

A Lábán-kinetográfia

A magyar származású Lábán Rudolf 1928-ban jelentette meg Bécsben "Schrifttanz" néven rendszerét. A rendszer alap gondolata kissé emlékeztet Feuillet rendszerére - nézzük a 20. ábrát. A kottakép feletti sor Lábán eredeti elképzelése szerinti tánclejegyzést mutat, amelyet a zenének megfelelően balról jobbra kell olvasni. Az alkotó itt is középvonalat használ, az attól balra írt jelek a bal oldali testrészekre, az attól jobbra írt jelek a jobb oldali testrészekre vonatkoznak. A középvonal azonban nem a térformát adja meg, hanem a test középvonalának, a súlyvonalnak felel meg. A középvonalra közvetlenül balról illetve jobbról írt jelek az egész

Kinetogramm 2
Cinétogramme 2   Kinetogramm 2

The image shows a musical score for 'Kinetogramm 2'. At the top, there are two labels: 'Cinétogramme 2' and 'Kinetogramm 2'. Below these is a staff with a rhythmic notation consisting of horizontal lines with various symbols (dots, dashes, curves) indicating movement. Below the staff, the tempo is marked 'Allegro molto' and dynamics include 'p cresc.' and 'f'.

20. ábra

testtel, súllyal végzett mozdulatokat jelentik, míg a távolabb eső, az úgynevezett légvonalra írt jelek a súlytalan, gesztust végző lábra vonatkozó irányok. A két szélső vonalon kívül írt jelek a kar mozgását jelölik. A mozdulatok térbeliségét képszerű irányjelek mutatják, időbeliségét, azaz ritmusát pedig a jelek hossza adja meg.

Lábán rendszerét kb. 40 éve folyamatosan fejlesztik, 1959 óta a Lábán Kinetográfia Nemzetközi Tanácsa szervezésében és irányításával. A balettól a modern táncon át a néptáncig számos táncstílus lejegyzésére tették alkalmassá. A 21. ábrán a Cecchetti tanmenet, a 22. ábrán Doris Humphrey "Két extatikus téma" című koreográfiájának, a 23. ábrán egy kalotaszegi legényes tánc Lábán-kinetográfiával lejegyzett részlete látható. Ezeket a partitúrákat már alulról felfele kell olvasni. Mivel itt a jelek hossza megadja a mozdulat ritmusát, a zenei szinkronhoz elegendő a zenekíséret ütemeinek sorszámát megadni, mint a 18. és a 19. ábra példájának esetében.

CECCHETTI BALLE SYLLABUS

Glossary:
 Six Relevés
 Adagio
 A pre-sign followed by means twist that part slightly to the right.

Adagio: Grand Rond de Jambe en l'air en Tourant avec les Jétés

21. ábra

Readings in Modern Dance 2

Two Ecstatic Themes 9

22. ábra

♩ = súlytalanítás érintésben maraddal / release weight but not contact
 ○ = x/16

♩ = csúsztatás a belső lábát nagyujji részén / slip on the thumb part of inner edge of foot

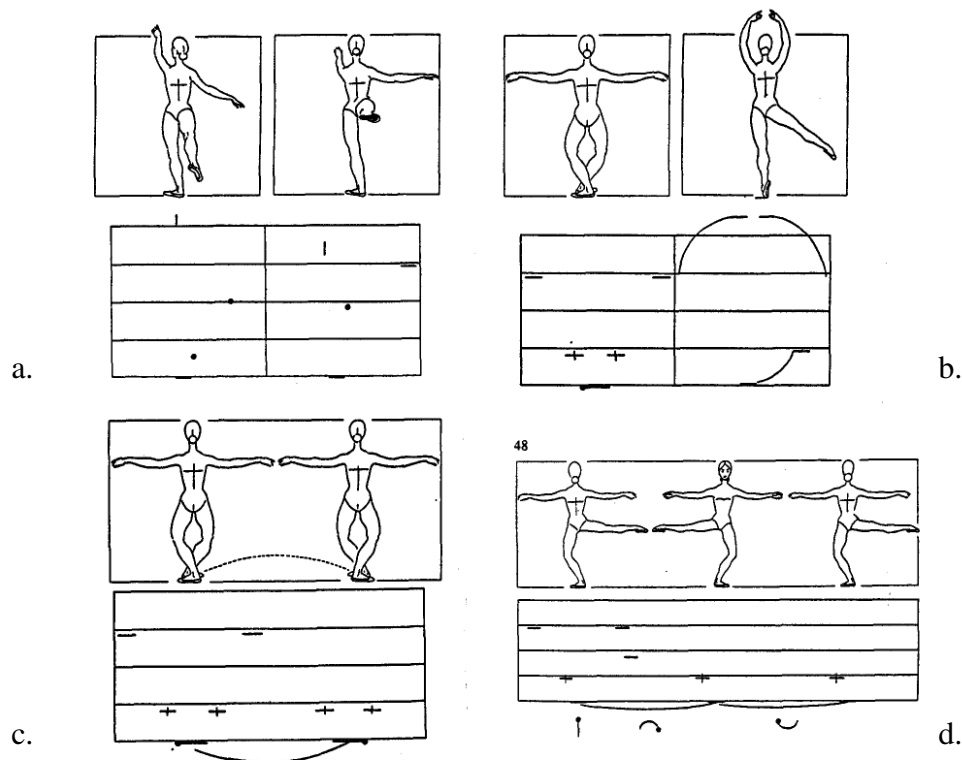
11. Legényes (Bogárelke, Kolozs m.)

23. ábra

A Lábán-kinetográfia jelenleg a világon a legelterjedtebb rendszer, elsősorban Nyugat-Európában és az USA-ban használják. Több ezer azon publikációk száma, amelyben a táncokat Lábán-kinetográfiával adták közre, és több száz balettművet jelentettek meg e notációval. Tánclejegyzésre Magyarországon is e rendszert használjuk, azonban sajnos csak a néptáncokkal foglalkozók körében.

A Benesh-lejegyzés

Napjainkban a Lábán-kinetográfia egyetlen vetélytársa az 1956-ban Londonban kiadott Benesh-féle tánclejegyző rendszer. Joan és Rudolf Benesh "Choreology" című könyvében arra törekedett, hogy egy aránylag könnyen alkalmazható, gyors módszert adjanak a balettel foglalkozók kezébe. A rendszer alapja a zenei lejegyzésből ismert ötvonalas vonalrendszer - a 24. ábra képsorozatán a vonalrendszert felnagyítva láthatjuk -, amelyre a vonalak arányainak megfelelően a lejegyző a táncost vagy egy pálcika figurát képzel el a leolvasónak háttal, tehát mintha a lejegyzés "előtáncolná" számunkra a táncot. Ezzel a megoldással Benesh elkerülte a pálcika-figurás rendszerek azon hátrányát, hogy a táncot a néző szempontjából írták le (ezért a Saint-Léon vagy Zorn lejegyzések letáncolásakor az előre-hátra és az oldalt irányokat állandóan fordítani kell). További jelentős különbség, hogy Benesh vonalrendszerében nem az egész figura jelenik meg, hanem csak a testrészek végpontjainak megfelelő vízszintes vonalka, ha a testrész a táncos oldalt síkjával egy vonalban van, függőleges vonalka, ha a testrész a táncos oldalt síkja előtt, vagy egy pont, ha a testrész a táncos oldalt síkja mögött helyezkedik el (24.a). Mind gesztusok, mind a súly haladása esetén a kezdő és a végpontokat a mozdulat ívének megfelelően kötik össze (24.b). Az ugrást lefelé domborodó ív jelöli (24.c), a forgást a partitúra alatti kis körív vagy kör (24.d). A lépések lejegyzése esetén a lábgesztus ívét megrajzolják és az ívet a következő súly helyéhez kötik.

24. ábra

A Benesh-módszer akkor vált igazán népszerűvé, amikor a londoni Royal Ballet főállású Benesh-notátorokat alkalmazott a repertoár lejegyzésére és a Royal Ballet School-ban e rendszer kötelező tantárggyá vált. A rendszert az utóbbi években kezdték szélesebb körben is fejleszteni, hogy a baletten kívül más stílusok lejegyzésére is alkalmas legyen. Benesh-notációval lejegyzett táncra a 25. ábra mutat példát.

TARANTELLA

Allegro Con Brio

A1

A2

25. ábra

A tánclejegyzés szükségessége

A fentiekben igen röviden és vázlatosan bemutatott több évszázados törekvés a táncművek megőrzésére talán elég meggyőző érv arra, hogy tánclejegyzésre szükség van. Kétségtelen, hogy a mai modern technika, a film és a videó szintén képesek erre a feladatra. Azonban ha a művek hosszútávú megőrzéséről, archiválásáról van szó, igen fontos annak a hordozó anyagnak az időtálló képessége, amely az információt tárolja. A videó alig húsz évet bír ki, a színes film kb. ötvenet, azután eltűnik róluk kép. A század elejéről maradtak ránk még mindig nézhető fekete-fehér filmek, tehát képi archiválásra a jelenlegi technikai körülmények között a fekete-fehér film tűnik a legmegfelelőbbnek. Évszázadokban gondolkodva sajnos ez a megoldás sem megnyugtató. Papíron azonban ma is több száz éves feljegyzések olvashatók.

A filmnek vagy a videónak további hátránya a tánclejegyzéssel szemben, hogy róla igen körülményes a táncot feleleveníteni. Főleg nagyobb létszámú művek esetén a táncosok gyakran takarják egymást, vagy egyes szólamok teljesen lemaradnak a képről. A táncműről készített teljes partitúra ezt a nehézséget könnyedén áthidalja.

A filmes rögzítés nagyszerű dokumentum egy-egy stílus vagy előadó egyéniség táncáról, azonban a filmről való rekonstrukció önkéntelenül az előadó mozgásának, stílusának imitálására készlet, így korlátja lehet a koreográfia újabb, más mozgásstílusú előadásának. A tánclejegyzés ezzel szemben tetszés szerint interpretálható, ugyan úgy, mint a partitúrából felidézett zenei mű, szabad teret engedve az előadói egyéniség érvényesülésének.

A hosszú távú megőrzésen és az interpretálhatóságon túl a tánclejegyzés és a vele járó mozdulatértelmezési eszköztár nagyszerű alapot kínál a táncos mozgás vagy a táncmű elemzésére. Művészetelméleti szempontból lehetőség nyílik ténylegesen a táncot vizsgáló, következetes táncesztétika megteremtésére. Alkotói és előadóművészi oldalról pedig mind a koreográfus, mind a táncos számára az elemzés révén a mozdulatok térbeli, időbeli és dinamikai részletei vagy nagyobb egységei megfoghatókká, elmondhatóvá, kifejezhetővé válnak. Pontosan megfogalmazva szándékaikat az alkotók egy magasabb tudatossági szintre jutnak, amelyen művészi szabadságukat megőrizve tisztább, érthetőbb és áthatóbb műveket hozhatnak létre.

Irodalom

- Arbeau, Thoinot: Orchesography. Dover Publications Inc. New York, 1967.
- Benesh, Rudolf and Joan: Reading Dance. Souvenir Press. London, 1977.
- Guest, Ann Hutchinson: Choreo-graphics. Gordon and Breach. New York, 1989.
- Guest, Ann Hutchinson: Dance Notation. Dance Books. London, 1984.
- Gorsky, Alexander: Two Essays on Stepanov Dance Notation. CORD Special Publication. New York, 1978.
- Hoff, Frank: Dance Notation Preserved at Motsuji. Dance Research Journal 1977 Spring/Summer Volume IX/2. p.1-4.
- Laban, Rudolf: Schrifttanz. Universal Edition, Wien-Leipzig, 1928.
- Saint-Léon, Michel A.: La Stenochoreographie. Paris, 1852.
- Stepanov, V.I.: Alphabet of Movement of the Human Body. The Golden Head Press. Cambridge, 1958.
- Strauss, Gloria B.: Translated excerpts of Chinese Dance Notation. Dance Research Journal 1977 Spring/Summer Volume IX/2. p.5-11.
- Zorn, Friedrich Albert: Grammar of the Art of Dancing. Boston, Massachusetts, 1905.